

Volksnaam 'schoenlappertje' mogelijk erfenis van vergeten vlinderliefhebber Goedartius

Tekst: Bart Siebelink

Waar komt de naam 'schoenlapperje' vandaan?

Zelden is de gedaanteverwisseling van rups tot vlinder zo grondig en fraai beschreven als in 1662 door de in vergetelheid geraakte Zeeuw Johannes Goedaert. Hij maakte er zijn levensstudie van om insectenlarven mee naar huis te nemen en deze te laten verpoppen tot wespen, kevers, vliegen en vlinders.

Schoenlappertje of kleine vos.

FOTO: KARS VELING

Wringen ende beven Zijn werk is letterlijk geboekstaafd in het driedelige 'Metamorphosis Naturalis', door 'Joannes Goedartius', dat ik onlangs onder ogen kreeg tijdens een bezoek aan een kennis. Het boek bevat ongeveer zeventig prenten van insecten die Goedartius persoonlijk had geëet en later handmatig met inkt had ingekleurd. De auteur mag zichzelf dan ook met recht opvoeren als 'Pictor Medioburgensis', wat 'Schilder uit Middelburg' betekent. In de tijd dat Goedartius zijn waarnemingen op schrift stelt, hebben de meeste dieren nog geen namen. Linnaeus zou meer dan een eeuw later geboren worden. Bijgevolg bedacht Goedartius zelf namen voor de vreemde schepselen die hij trof. Zo doopte hij het Gamma-uiltje 'Tabak-eter', omdat de rupsen graag tabak aten. Het oude woord voor een 'vlinder' is 'kapel'. En wat wij tegenwoordig koolwitjes noemen, waren bij Goedartius 'witte boterkapellen'. Een grote vos was een 'boterkapel'. Over de metamorfose van deze soort schrijft hij: "Eer dese rupsen in de veranderinge haren ouden

huydt konnen afleggen, doen se seer groot geweldt, ja schudden, wringen sich ende beven gelijck yemant die een swaere koorsse aenkomt; halen dickmaal haer lijf op en neer, ende eyndelijck traecken sy het lichaem gheheel in malkanderen, waardoor het so dick wert, dat den huyt van het ene eynde tot het andere splijt ende afvalt."

Verloren van Linnaeus Helaas voor Goedartius zijn de vele namen die hij aan insecten gaf nimmer gemeengoed geworden. Mogelijk doordat boeken in zijn tijd alleen maar werden gelezen door een zeer kleine groep van gefortuineerden die ze konden betalen. Tegenwoordig is dat trouwens ook weer zo. Het drie eeuwen oude serietje van Goedartius' metamorfosen heeft volgens mijn kennis een geschatte antiquarische waarde van circa 2100 gulden. Dan heb je de handgekleurde uitvoering, waarin je op de bladzijden met afbeeldingen de randen van de etsplaat in het vergeelde papier gedrukt ziet staan en met een omslag van perkament.

De naamgeving van Goedartius heeft het niet alleen verloren van Linnaeus (die de inburgering van het boek mee had), maar ook van sommige reeds in gebruik zijnde streeknamen. Want de 'witte boterkapellen' stonden bij het volk allang bekend als 'wittiens' wat zich gemakkelijk laat herleiden tot witjens oftewel witjes.

Schoenlappertje Maar hoe zit het met de naam 'schoenlappertje', die nog steeds wordt gebruikt voor de kleine vos en aanverwanten? Deze naam zou weleens kunnen zijn ontleend aan het werk van Goedartius. De teksten en de prenten staan in dit boek namelijk niet altijd bij elkaar. Zo bevat de tekst die het dichtst bij de afbeelding van de kleine vos staat, een beschrijving van een geheel ander insect dat hij vanwege zijn sierlijke gang 'schonen looper' noemt. Mogelijk is ergens in het verleden verondersteld dat deze tekst bij de kleine vos hoorde en is het verbasterd tot 'schoenlappertje'. De kleine vos zelf heet bij Goedartius overigens 'Gulzigaert', vanwege de vraatzucht van de rups.

Met dank aan de Kees Beaat in Lekkerkerk, eigenaar van 'Metamorphosis Naturalis'.